

Powstanie i rozwój masonerii do końca XVIII wieku

14 września 2014

Masoni, Iluminaci, Różokrzyżowcy... W kulturze popularnej tajne organizacje zajmują poczesne miejsce i zazwyczaj ich obraz nie ma wiele wspólnego z prawdą. Prezentujemy historię jednego z najbardziej znanych tajnych stowarzyszeń: masonerii.

MASONERIA – STOWARZYSZENIE MAJĄCE WPŁYW NA KSZTAŁT ŚWIATA CZY JEDNA Z WIELU ORGANIZACJI?

Od wielu lat w sposób karykaturalny możemy zaobserwować przedstawienia masonerii w mass – mediach. Wręcz sarkastyczne używanie sformułowań jak np. „masoński spisek” sprawiają, że znane wpływy wolnomularstwa m. in. na politykę stawiane są na półce „science – fiction”. Jak jednak pokazują fakty nie jest to wymyślona bajka czy satyra: to realny problem, a nade wszystko zagrożenie.

W swojej pracy postaram się przedstawić historię masonerii do końca XVIII wieku: jej korzenie, powstanie, założenia ideologiczne i wpływy na życie polityczne, szczególnie w XVIII wieku.

KORZENIE MASONERII I JEJ STRUKTURA

Nie można określić momentu w historii, który możemy nazwać początkiem wolnomularstwa. Sami masoni powołują się na różne teorie. Niektóre odłamy twierdzą, że pierwszym masonem był sam Bóg, Jezus („podobno był” założycielem rytu szkockiego) lub św. Michał Archanioł. Oliver w pracy „Antiquites et Freemasonry” twierdził, że ludzkość razem z wolnomularstwem mogła żyć w systemie solarnym pod ziemią. Wiele osób uważa za ojca masonerii Adama lub Noego (tylko dlatego zbudował arkę, gdyż posiadał wiedzę przekazaną przez Największego Architekta, czyli Boga). Inni twierdzą, iż początek masonerii bierze się z

idei gnostyckich i manichejskich albo od krzewicieli doktryn gnostyckich w średniowieczu, czyli albigensów.

Najbardziej prawdopodobną koncepcją powstania wolnomularstwa jest istnienie średniowiecznych cechów budowlanych. Każde ze społeczeństw europejskich składało się ze stanów. Każda grupa zawodowa miała swoje określone miejsce w danej grupie społecznej. Bardzo korzystne miejsce w podziale społecznym zajmowali budowniczcy. Zajmowali się budową okazałych budowli, które możemy obecnie podziwiać, czyli kościołów, ratuszów itd. Posiadali oni wiedzę porównywalną do współczesnych inżynierów i architektów. Wychowywali oni również swoich następców, którzy zanim osiągnęli samodzielność zawodową, odbywali swoistą praktykę przy swoich mistrzach. Nazywano ich uczniami, a potem czeladnikami. Cech budowniczych (zwanych wolnymi mularzami) posiadał bardzo rozbudowany rytualizm oparty na cechowych legendach. Warto dodać, że wiedza jaką posiadali wolni mularze nie była spisywana: posiadali ją tylko członkowie cechu. Zrzeszali się oni w związki zwane warsztatami (Bauhütten), które powstały w kilku niemieckich miastach. W Strasburgu zredagowali oni swój własny statut, oparty na zasadach katolickich. Statut ten został zatwierdzony przez cesarza Maksymiliana w 1498 roku. Zgodnie ze statutami przyjęcie mistrza, czeladnika i ucznia odbywało się w sposób bardzo uroczysty, pośród znajdujących się tam przedmiotów symbolicznych: młotka, kielni, fartucha, trójkąta i cyrkla. Nowi członkowie cechu składali przysięgę dotyczącą dochowania tajemnic oraz zakazującą przekazywania czegokolwiek co dzieje się w obrębie cechu.

Jeśli powstawały sprawy, które trzeba było omówić, cech wolnych mularzy zbierał się na tzw. łożach. Zebrania te odbywano przeważnie rano na wzgórzach. Wielebny mistrz, czyli przewodniczący posiedzeniu (łoży) zasiadał tyłem do wschodzącego słońca, dzięki czemu mógł łatwiej ogarniać wzrokiem członków cechu.

Z Niemiec bractwo wolnych mularzy przeniosło się do Anglii,

gdzie tak naprawdę rozpoczął się czas formowania pod względem ideowym, obrzędowym i organizacyjnym. W XVI wieku rozróżniano już mularzy obrabiających ciosy (rough masons) i tych, którzy wykonywali ornamenty z kamienia (free stone masons). Do cechów zaczęto przyjmować uczonych, którzy mieli troszczyć się o duchową budowę na fundamencie religijnym, społecznym i politycznym.

XVI wiek dla Europy to przede wszystkim przemiany na mapie wyznaniowej. Pojawiają się nowe wyznania protestanckie. Przez protestantyzm do cechu angielskiego zaczął przenikać deizm. Na ukształtowanie ideowe wpłynęła też działalność stowarzyszenia alchemicznego „Różany Krzyż”.

Ten prąd filozoficzno – religijny zapoczątkowały dwa dzieła, których najprawdopodobniejszym autorem był Johann Andreä. Ukończył studia teologiczne w Tybindze, był teologiem ewangelickim. W 1609 roku Andreä, Christopher Besold i Tobiasz Hess założyli tajne stowarzyszenie, które miało opierać się na doktrynie „prawdziwego chrześcijaństwa”. Rok później wydali oni dwa znaczące dokumenty: „Fama fraternitatis” i „Confessio fraternitatis”. W latach 1614 – 1615 te dwa dokumenty masowo zaczęły rozpowszechniać się drukiem. Poglądy głoszone przez ten ruch streszczały się w znaku Różanego Krzyża, którego części, czyli róże i krzyż tworzyły rodzinny klejnot Andrei, ale także herb Marcina Lutra. Masowe wydawanie tych manifestów miało na celu werbowanie do nowego stowarzyszenia uczonych podzielających poglądy jego założycieli, zwłaszcza w kwestii religijnej i społecznej. Mistrzem dla różokrzyżowców był Christian Rosenkreutz (był on symbolicznym przykładem zgłębiającego sztukę ezoteryzmu, okultyzmu i alchemii). Związek ten propagował dokończenie reformy zapoczątkowanej przez Lutra.

Jak już wspomniałem w XVII wieku do cechów budowniczych zaczęli przenikać przedstawiciele innych zawodów. Sprzyjało to budowniczym (zawodowych pracowników budowlanych nazywano masonami operatywnymi), gdyż razem z wstąpieniem do bractwa

przedstawicieli tzw. wolnych zawodów (zwanymi masonami spekulantami) zaczęły wpływać pieniądze. Równocześnie w dobie rozkładu starych struktur społecznych w Anglii po tzw. łagodnej rewolucji w 1688 roku zacierają się różnice między poszczególnymi stanami. W związku z tym tracił na znaczeniu podział na masonów operatywnych i spekulantów, przy czym rosła liczba i znaczenie tych ostatnich.

Równocześnie zanikała działalność zawodowa łóż masońskich. Ostatnią akcją, w której brali udział była odbudowa Londynu po pożarze w 1666 roku. Na początku XVII wieku wprowadzono rytuał Mistrza. Do łóż zaczęli wstępować różokrzyżowcy, którzy mieli doskonałą przykrywkę dla swojej działalności: nie byli kojarzeni chociażby z żadnym nowym nurtem religijnym, co w ówczesnej walce między zwolennikami dynastii Stuartów, a Wilhelma Orańskiego miało istotne znaczenie. Nowe loże, które powstawały w ówczesnej Anglii politycznie rozkładały się również na dwa obozy. Walka między tymi dwoma obozami trwała do roku 1717, kiedy nastąpiło zjednoczenie czterech łóż Londynu.

Rok 1717, w którym założono Wielką Lożę w Londynie uważa się za początek masonerii w obecnym rozumieniu tego słowa. Czterech mistrzów: Jan Teofil Desaguliers, Grzegorz Payne, Antoni Sayer i Jakub Anderson podjęło się wtedy zjednoczenia czterech istniejących londyńskich łóż masońskich w jedną Wielką Lożę Angielską.

Do zjednoczenia masonów przygotowywano się od lutego, kiedy w gospodzie „Pod Jabłonią” rozpoczęto starania o połączenie środowisk masońskich. Oficjalne rozpoczęcie działalności Wielkiej Loży nastąpiło 24 czerwca, w uroczystość św. Jana Chrzciciela, który jest patronem wolnych mularzy. Tego dnia przedstawiciele czterech łóż spotkali się w gospodzie „Pod Gęsią i Rusztem” przy katedrze św. Pawła.

„Ojcem” scalenia tych stowarzyszeń londyńskich był Jan Desaguliers. Był on synem francuskich hugenotów i duchownym

Kościoła ewangelickiego, osobistym kapelanem późniejszego króla Anglii Jerzego II oraz przyjacielem Izaaka Newtona. Jednak to nie on został pierwszym Wielkim Mistrzem; urząd ten objął Anthony Sayer.

Cztery lata później w 1723 roku Jakub Anderson ułożył słynne konstytucje masońskie, które nosiły tytuł „Konstytucje masonów wolnych i przyjętych”. Ustawy te powtarzały legendarną historię powstania bractwa oraz jego idee. Jednak warto podkreślić, że wraz z ich przyjęciem ostatecznie zatracił się chrześcijański charakter masonerii. Konstytucje ukazały nową religię, której depozytariuszem jest masoneria. Uważano doktrynę masońską za religię naturalną, z którą zgadzają się wszyscy ludzie. Była to religia bez jakichkolwiek dogmatów, religia pierwotna, swoisty fundament wszystkich religii i wierzeń. Utożsamiano ją z mądrością i zasadami moralnymi, którymi posługiwał się pierwszy człowiek.

Poprawki wprowadzone do konstytucji masońskich w 1738 roku wiązały wyznawaną przez członków loży religię pierwotną z bardzo rozpowszechnionym synkretycznym zespołem tzw. religii Noego. Sześć z siedmiu zasad tej pseudoreligii to zakazy: zakaz bałwochwalstwa, zakaz bluźnierstwa, zakaz zabijania i wystawiania się na śmiertelny cios, zakaz sodomii i kazirodztwa, zakaz rabowania i kradzieży, spożywania żywych zwierząt. Przedostatni punkt jako jedyny nakazywał żyć w sposób sprawiedliwy i prawy.

Masoneria cieszyła się coraz większą popularnością. Rozpowszechniała się po całej Anglii. W 1725 roku Wielka Loża zarządzała pięćdziesięcioma dwiema placówkami, a w ciągu kilku lat liczba ta wzrosła do około stu. W szeregi wolnomularstwa wstępowała coraz większa liczba szlachty, a w 1737 roku przyjęto do loży pierwszego członka rodziny królewskiej: Fryderyka Ludwika Hanowerskiego, syna króla Jerzego II.

Prawie od samego początku Wielka Loża Londynu zastrzegała sobie prawo zatwierdzania nowych łóż wolnomularskich. Nadała

sobie ona także tytuł „Wielkiej Loży Matki”, ale już cztery lata później masoni z hrabstwa York utworzyli swoją własną lożę: Wielką Lożę Całej Anglii. Propagowali oni historię dłuższą od loży londyńskiej, a uznając jej prawo do stolicy królestwa, mimo to ogłosili się prawdziwą „Wielką Lożą Matką”. Sama Wielka Loża z Yorku istniała do 1790 roku.

W 1751 roku utworzono drugą lożę w Londynie. Na jej czele stanął Laurence Dermott. Nowo powstałe stowarzyszenie nadawało m. in. czwarty stopień: Sklepienia Królewskiego. Pięć lat po jej utworzeniu przyjęto także nową konstytucję loży. W ten sposób wykreowała się cecha, która odtąd będzie towarzyszyć wszystkim stowarzyszeniom masońskim na świecie: ciągłe dzielenie się i tworzenie nowych, często małych loż.

Z Anglii masoneria zaczęła przenosić się na kontynent europejski, a także na tereny Ameryki Północnej.

WOLNOMULARSTWO W INNYCH PAŃSTWACH

Pierwsza loża masońska we Francji została założona przez Anglików w 1721 roku na Dunkierce. Była to loża zależna od Wielkiej Loży Londynu. Nosiła nazwę „Braterstwo i Przyjaźń”. Pięć lat później założono lożę w Paryżu, której twórcą był Karol Radclyff. W 1732 roku powstały kolejne loże w Bordeaux, Valenciennes. Na początku lat siedemdziesiątych XVIII wieku istniały we Francji już 154 loże w samym Paryżu oraz ponad trzysta w terenie. Coraz większą rolę w lożach masońskich zaczęła odgrywać arystokracja, z której szeregów często wybierano Wielkich Mistrzów. 1772 rok to czas szczególny w dziejach wolnomularstwa francuskiego. Wtedy bowiem loże francuskie podjęły decyzję o powołaniu nowej instytucji zwierzchniej jaką był Wielki Wschód Francji. Jej mistrzem został książę de Chartres, a po nim urząd ten objął Ludwik Filip Burbon – Orleański, który sprawował ten urząd aż do czasu wybuchu rewolucji francuskiej.

Masoni francuscy rozpowszechniali idee ateizmu, atakowali

duchowieństwo, szczególnie chcieli usunąć z Francji Towarzystwo Jezusowe. Ten ostatni postulat spełnił się: w 1764 roku król Ludwik XV rozwiązał zakon jezuitów. Już samo to wydarzenie pokazywało, jak wielki wpływ na życie polityczne miała masoneria w ówczesnej Francji. W 1775 roku na konwencji francuskiej wypowiedziano wojnę monarchii i postanowiono, że wielka rewolucja społeczna, polityczna i obyczajowa wybuchnie właśnie we Francji. Jak pokazała nieodległa historia, nie była to tylko teoria.

14 lipca 1789 roku rozpoczął nowy okres w historii, szczególnie w historii europejskiej. Zdobycie Bastylli i wybuch Wielkiej Rewolucji Francuskiej był ziszczeniem marzeń masonerii francuskiej. Celem rewolucji było nie tylko obalenie króla i przejście do ustroju republikańskiego, ale także rewolucja religijno – obyczajowa. Oprócz zdetronizowania króla chciano także usunąć Boga i religię z życia Francuzów. 12 sierpnia 1792 roku rewolucjoniści francuscy zaczęli głośno mówić, iż w tej chwili wszyscy Francuzi są wolnomularzami, cała Francja jest jedną wielką lożą, a wkrótce właśnie tak będzie wyglądał cały świat.

Sam Wielki Mistrz Ludwik Filip Burbon – Orleański po upadku republiki 22 lutego 1793 roku złożył urząd, a w listopadzie tego samego roku został stracony na gilotynie. Dopiero po upadku Maksymiliana de Robespierre’a wolnomularstwo zaczęło odbudowywać swoje struktury. Próbowano nawet wprowadzić we Francji tzw. religię masońską, która miała być oparta kulcie ludzkości i natury. Religia ta określana była mianem „teofilantropii”.

Pierwszą lożą wolnomularstwa włoskiego była loża florencka założona w 1733 roku. Czynnikiem, który sprzyjał rozwojowi wolnomularstwa włoskiego była niechęć włoskich książąt do wyznania katolickiego i Państwa Kościelnego.

1737 rok to powstanie pierwszej loży masońskiej na ziemiach niemieckich w Hamburgu pod nazwą „Towarzystwo wolnych masonów

miasta Hamburga". Samo miasto było niemieckim „oknem na świat”, ponieważ znajdował się tam największy port niemiecki. W skład masonerii hamburskiej wszedł m. in. Fryderyk II. On właśnie założył lożę w Charlottenburgu. W 1744 roku loża Pod Trzema Globami założona w Berlinie uznawana była za główną lożę wschodniej części Europy. Równocześnie zakładano loże w Dreźnie, Brunszwiku, Lipsku, Frankfurtu nad Menem.

Omawiając powstanie wolnomularstwa na ziemiach niemieckich warto także omówić działalność Związku Iluminatów, który został założony w 1774 roku w Bawarii. Jego założycielem był profesor filozofii i prawa uniwersytetu w Ingolstadt, Adam Weishaupt. Prowadzili oni podobne do organizacji masońskich pokonywanie kolejnych stopni wtajemniczenia. Iluminaci prowadzili studia nad filozofią, etyką, polityką. Ruch ten wyrósł z tradycji masońskich, był próbą przeniesienia zasad i wolnomularskiego sposobu myślenia na czasy nowożytne, który odpowiadałby przede wszystkim inteligencji. Nie była to organizacja rewolucyjna, która miała przeprowadzać nagłe i wywrotowe reformy, ale poprzez swoją działalność chciała zmieniać swoich członków, a przez nich społeczeństwo i państwo. Oficjalnie organizacja ta została zlikwidowana przez państwo bawarskie w 1785 roku i praktycznie zaprzestała działalności.

Nie przyjęła się masoneria w Hiszpanii i Portugalii. Prześladowania jakie były dokonywane przez władze tych państw spowodowały, że nie był możliwy prężny rozwój wolnomularstwa tak jak w innych krajach europejskich.

W okresie panowania Wettinów do Rzeczypospolitej zaczęły przenikać idee masońskie. Polacy zapoznawali się z doktryną i działaniem wolnomularstwa m. in. przez liczne podróże, głównie do Paryża. W 1729 roku utworzono pierwsze loże masońskie: w Warszawie (łoże Trzech Braci) – kierował nią kupiec Franciszek Longschamps de Berier i w Dukli. Posługiwano się w nich rytmem angielskim, obie loże skupiały magnatów i oficerów.

Kilka lat po pierwszym rozbiórze Polski powstały nowe loże wolnomularskie w Gdańsku, Malborku i Lwowie. Odnowicielem polskiej masonerii był Alojzy Fryderyk Brühl. W 1784 roku masoneria składała się już z 37 łóż. Utworzono Wielki Wschód Polski, którego Wielkimi Mistrzami byli m. in. Ignacy Potocki, Kazimierz Rzewuski i Kazimierz Sapieha. W okresie Sejmu Wielkiego działalność polskich wolnomularzy osłabła, gdyż główni działacze zajęli się działalnością polityczną.

W Ameryce Północnej pierwszą lożę wolnomularską w Bostonie założyli Anglicy w 1727 roku. Do masonerii należeli m. in. Benjamin Franklin i George Washington. Osobne loże tworzyli Żydzi i Irlandczycy. Działalność łóż amerykańskich charakteryzowało szerzenie obojętności religijnej i bezwyznaniowości w szkołach.

MASONERIA ŻEŃSKA

Warto także przyjrzeć się masonerii żeńskiej.

Po bulli Klemensa XII potępiającego masonerię, arcybiskup koloński Klemens August utworzył w Wiedniu Zakon Mopsic. Chciał w ten sposób obejść kościelne prawo i zaspokoić swój popęd seksualny względem kobiet. Nie wymagano tam składania żadnych przysięg, jak również nie nadawano kolejnych stopni wtajemniczenia.

We Francji po 1730 roku zaczęto przyjmować kobiety do łóż. Kobiety występowały podczas posiedzeń loży w białych sukniach, stąd żeńską masonerię nazywano masonerią „białą”. Ustanowiono trzy stopnie w masonerii białej: uczennicy, towarzyszki, mistrzyni, mistrzyni doskonałej i mistrzyni szkockiej. Loże kobiece podlegały Wielkiemu Wschodowi, ale posiadały także Wielkie Mistrzynie.

KOŚCIÓŁ KATOLICKI A IDEE I ORGANIZACJE MASOŃSKIE

Istotną rolę w ówczesnych czasach odgrywał Kościół. W związku z rozwojem wolnomularstwa w Europie zaczęto badać doktryny i

założenia masonerii. 28 kwietnia 1738 roku został wydany pierwszy, oficjalny dokument kościelny dotyczący masonerii. Była to bulla papieża Klemensa XII „In Eminentissimi”. Papież zabraniał katolikom udziału w pracach łóż oraz jakichkolwiek kontaktów z masonami. Karą za niedostosowanie się do bulli była ekskomunika latae sententiae, czyli nabierająca mocy prawnej w chwili popełniania czynu (czyli nikt nie musiał jej oficjalnie nakładać). Warto zaznaczyć, że uzasadnienie było bardzo ogólne, gdyż niewiele wówczas wiadano na temat idei masońskich.

Papieskie potępienie działalności masonerii, jak również jej założeń nie było przypadkiem odosobnionym. Już wcześniej, w roku 1735 władze Amsterdamu zabroniły działalności wolnomularstwa na terenie miasta, podobne zakazy ustanowiły Genewa, Brno i Florencja.

Drugim dokumentem papieskim w XVIII wieku była bulla papieża Benedykta XIV „Providas” z 1751 roku. Potwierdził on decyzje swojego poprzednika oraz wydał nieco szersze uzasadnienie: stawianie w łóżach znaku równości między wiarą katolicką, a wszystkimi innymi religiami, istnienie tajemnic masońskich, negatywny odbiór masonerii w społeczeństwach i zakaz jej działalności w niektórych państwach.

Te dwa pierwsze akty potępienia wolnomularstwa zahamowały jego działalność m. in. we Francji i w Polsce.

MASONERIA JAKO WIELE PRĄDÓW, IDEI I ORGANIZACJI

Temat masonerii jest zbyt rozległy, by móc omówić dokładnie historię jej powstania, a przede wszystkim różnorodności ideowej oraz zaangażowania politycznego w różnych krajach. Bardzo rozległym tematem jest obrzędowość poszczególnych łóż wolnomularstwa, jego rytów i stopni. Bierze się to głównie stąd, że sama masoneria jest bardzo zróżnicowana pod wieloma względami. Same doktryny masońskie mają swoje źródła w komunizmie, materializmie i ateizmie. Jeszcze inni głoszą

istnienie tzw. religii masońskiej.

Masoneria jest zagadnieniem rozległym, które można analizować pod wieloma aspektami. W swojej pracy ze względu na ograniczenia mogłem tylko powierzchownie opisać powstanie wolnomularstwa, jego korzenie i rozkwit ideowo – organizacyjny. Obecnie organizacje masońskie odgrywają istotną rolę w polityce i życiu społecznym. W mojej opinii rolę negatywną.

Mimo faktów, wielu ludziom nie przeszkadza czerpanie wiedzy na temat wolnomularstwa z książek np. Dana Browna. Jest to o tyle groźne, że stawia masonerię w świetle zwykłego ruchu, którego założenia tak naprawdę nie są niczym złym.

Autor: Przemysław Misiołek

Źródło: Histmag.org

Licencja: [CC BY-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/)

O AUTORZE

Przemysław Misiołek – student historii w Instytucie Historii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Zajmuje się historią XX wieku (głównie Polski). Jego zainteresowania skupiają się wokół historii Kościoła, stosunków Państwo – Kościół, dziejów politycznych Polski i Europy, historii państwowości, prawa, ustroju i myśli polityczno-społecznej oraz dziejów Podkarpacia. Oprócz historii lubi dobrą książkę, zwłaszcza literaturę podróżniczą i thriller, podróże, górskie wędrówki oraz polską muzykę rockową.

BIBLIOGRAFIA

1. Dziejzina Jacek, Na tropie masonów, „Gość Niedzielny” nr 9, 2012, s. 44 – 45.
2. Pelczar Józef Sebastian, Masoneria (jej początki, organizacja, ceremoniał, zasady i działanie), Dom Wydawniczy „Ostoja”, Krzeszowice 2003.

3. Rodriguez Jose Maria, Wolnomularstwo i jego tajemnice, Dom Wydawniczy „Ostoja”, Krzeszowice 1998.
4. Stępień Maciej, Poszukiwacze prawdy. Wolnomularstwo i jego tradycja, Wydawnictwo KUL Lublin 2000.
5. Wojtowicz J., Masoneria – wielka niewiadoma? Studium z dziejów tzw. tajnych stowarzyszeń w Europie nowożytnej (XVIII – XX w.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1992.